

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Toplumsal Bilinç Kazandırmadaki Etkisi

Alper KESTEN, Mehmet KÖÇER, Şule EGÜZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü
akesten@omu.edu.tr, mehmet.kocer@omu.edu.tr, sule.eguz@omu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırma, bir öğretmende olması gereken toplumla bütünleşme, toplumsal liderlik, toplumsal sorumluluk gibi birtakım özellikleri kazandırmada THU dersinin önemi ve gerekliliği konusunda öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışmanın araştırma grubunu Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'ndeki 16 Sosyal Bilgiler öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmanın sonunda Marmara Üniversitesi'ndeki 8 öğrenciden 6'sının TEMA, TEGEV, LÖSEV gibi bazı sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerinin bulunduğu buna karşın Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinin ise 8 öğrenciden yalnızca 2'sinin üyeliğinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Marmara Üniversitesi öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarına karşı daha duyarlı olduğu izlenimini verse de çalışmada bu üyeliklerin sadece kâğıt üzerinde olduğu ve öğrencilerin yapılan faaliyetlere katılımlarının olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra öğretmen adayları THU dersinin önemini dile getirmişler ancak günlük kaygıları, organize olma konusunda yaşanan sıkıntıları ve KPSS, ALES gibi sınavların yarattığı kaygıları öne sürerek derste yaptıkları faaliyetleri sürdürememekten yakınmışlardır.

Anahtar Kelimeler: THU dersi, toplumsal bilinç, sosyal bilgiler, öğretmen adayı.

Community Service Learning Course and Its Effects On Gaining Social Consciousness

ABSTRACT

The present study aims to reveal prospective teachers' views on the significance and necessity of the CSL course as it relates to such qualities as social unity, social leadership, and social responsibility that should be present in any teacher. The research group was composed of 16 preservice social studies teachers studying at the Schools of Education of Samsun Ondokuz Mayıs University and Marmara University. Of the eight students interviewed at Marmara University, six were found to be members of NGOs such as TEMA, TEGEV, and LÖSEV, while only two of the eight students interviewed at Ondokuz Mayıs University had such memberships. This could be interpreted as Marmara University students being more sensitive to NGOs, however, these memberships were found to be on paper only and the students did not take part in the activities. While the prospective teachers stressed the importance of the CSL course, they complained about not being able to follow up the course activities due to daily preoccupations, problems in getting organized, and anxiety caused by examinations such as the KPSS and the ALES.

Key Words: CSL course, social consciousness, social studies, prospective teacher.

GİRİŞ

Eğitim, toplum içinde yürütülen ve temeli insan faaliyetlerine dayanan, bireylerin ve toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan bütün sosyal süreçleri içermektedir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005; Çelikkaya, 1999). Topluların en değerli varlığı insan olduğuna göre onlara en iyi şekilde eğitim vermek ve onların yeteneklerini geliştirmek, her açıdan onları yararlı özelliklerle yoğurmak da topluların zorunlu görevi olmalıdır. Bu bakımdan eğitim sistemlerinin temel amacı o ülkenin nitelikli insan gücünü yetiştirmek, yurttaşlarına vatandaşlık eğitimini vermek ve gelişen toplumsal ihtiyaçlara yönelik olarak bireylerini yetiştirip, toplumun hizmetine sunmaktır (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005; Musolf 2001). Toplular insanlara toplum bilincini vermek için eğitim süreçlerinin amaçlarını ve içeriklerini belirlemiş ve onu kontrol altına almışlardır. Bu suretle de eğitim bir kamu hizmeti olarak kurumsallaşmıştır (Fidan, 2012).

Öğretmeni toplumsal hayattan uzak tutan ve yalnızca okula hapseden bir bakış açısının çağdaş öğretmenlik anlayışıyla bağdaşmadığı

kabul edilir bir gerçektir (Kesten, 2012). Öğretmen özellikle gittiği yerde görev alanını, sadece okulla sınırlı tutmamalı, okul dışı etkinliklerle, toplumu bilgilendirme, yeniliklerden haberdar etme, öğretimsel strateji repertuarlarını geliştirme, geleceğe hazırlama, insanlara rehber ve önder olma gibi görevlerle genişletmelidir (Özdemir ve Tokcan, 2010: 44; Wade, 1997) Bu amacın gerçekleştirilmesinde özellikle de öğretmen eğitiminde THU dersi bir fırsat olarak görülmektedir. Çünkü öğretmenlik mesleği toplumsal sorumluluk gerektiren mesleklerden biridir. Öğretmenin de toplumla bütünleşme ve yer yer toplumsal liderlik rolünü üstlenmek gibi sorumlulukları vardır (Uğurlu ve Kıral, 2012; Anderson ve Witmer 1994). Ayrıca öğretmen eğitiminde kuramı uygulamaya dönüştürecek beceri ve tutumların öğrenciye kazandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda Dewey'de (2008) öğrenme sürecinde deneyimin önemini vurgulayarak toplumun, kendisi için oluşturduğu bütün bileşenleri, toplumu oluşturan her bir bireye okul aracılığıyla kazandırdığının altını çizmiştir.

Okulların bilgi toplumunda etkili olabilmesi ve çağın gereklerine uyum sağlayabilmesi için de okulların yalnızca bilgilendirme yeri olarak değil, bilgi işçiliği yapan bir organizasyon haline dönüşmesi gerekmektedir (Özden 2002). Öğretmen adaylarının mezun olduğunda, toplumsal faktörlerin veya olayların doğurduğu sorunları daha kolay çözebilmesi için toplumu çeşitli yönleriyle tanıması gerekir (Küçüköğlü ve Coşkun, 2012). Bu bağlamda öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitim süreçlerinde temel yeterliklerini kazanmaları gerekirken, diğer yandan da toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak rollere uygun nitelik ve anlayışlara sahip olacak şekilde yetişmeleri önem taşımaktadır. Bu anlamda THU katılımcıların vatandaşlık sorumluluklarını geliştirmeye yardımcı olan, onların aktif katılım yoluyla toplumsal sorumluluklarını anlamalarına ve geliştirmelerine olanak sağlayan bir uygulamadır. Ayrıca THU öğrencilerin akademik müfredatlarıyla veya katılımcıların kaydoldukları topluma hizmet programının eğitsel bileşenleriyle bağdaştırılır ve onu geliştirir (Sönmez ve ark., 2009). Bu bağlamda THU dersi şu temel özellikleri öğrencilere kazandırmayı amaçlamaktadır;

Toplumsal sorumluluk bilinçlerini geliştirmek,

Hizmet öncesinde toplumun sorunlarıyla ilgilenmelerini, bu sorunlara çözüm arama ve belirlenen sorunlara çözüm fırsatı bulabilmelerini sağlamak,

Özgüvenlerini geliştirmek ve mesleki doyumlarını artırmak,

Toplumsal duyarlılık ve farkındalığını geliştirmek,

İşbirliği, dayanışma, etkili iletişim ve öz değerlendirme becerilerini desteklemek (Küçüköğlü, 2012: 215-216).

Türkiye’de THU’nun eğitimsel temelleri 2004 yılından başlayarak 3 yıl arka arkaya eğitim fakültelerinin dekanlarının katılımları ile düzenlenen çalıştaylarda belirlenmiştir (Kesten, 2012). YÖK tarafından 2006 yılında uygulanan eğitim fakülteleri lisans programlarının yenilenmesi sürecinde de THU dersi programlara dâhil edilmiştir. YÖK dersin içeriğini ise şöyle açıklamaktadır (YÖK, 2006):

THU’un önemi, toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması.

İçerikten de anlaşıldığı üzere THU dersi, bir öğretim elemanı kılavuzluğunda yürütülen, kuramsal ve uygulamalı çalışmaları içeren bir ders olarak görülmektedir. Öğretmen adayları için zorunlu olan THU dersi, toplumun güncel sorunlarını belirlemeye, çözüm üretmeye ve projeler hazırlamaya yönelik bir ders özelliği taşımaktadır (Yılmaz, 2011; Çuhadar, 2008). Bu derste uygulanan projelere aktif olarak katılan öğrencilerin hem sosyal becerileri gelişmekte hem de duygusal gelişimlerine büyük katkılar sağlanmaktadır (Balay, 2004; Simons ve Cleary, 2006). Bu bağlamda THU dersinde kazanılan beceriler birey ile toplum arasındaki çeşitli ilişkileri düzenlerken aynı zamanda bireyi sosyal, kültürel ve psikolojik açıdan toplumsal yaşama hazır hale getirmeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Balay 2004).

THU dersi öğretmen adaylarına, toplumsal sorumluluk bilincini kuramsal ve uygulamalı olarak kazandırma ve uygulama sırasında dayanışma, işbirliği, etkili iletişim ve öz değerlendirme becerilerini geliştirmeyi de amaçlamaktadır. Bu bakımdan bu dersin gün geçtikçe daha da önem kazandığı görülmektedir. Eğitim fakültelerinde verilmeye başlanan THU dersi öğretmen adaylarının toplumsal sorumluluklarının farkında olmaları amacıyla yapılmaktadır. Bu konuda özellikle Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının almış oldukları dersin öneminin bilincinde olmaları, ders sonrasında da bu bilinci devam ettirmeleri ve derse yönelik istekleri çok önemlidir. Bu bakımdan öğretmen adaylarının bu derse yönelik görüşleri THU dersini veren öğretim elemanlarına da dersin işlenişine dair önemli ipuçları verebilir. Bu araştırma bir öğretmen adayında olması beklenen

toplumla bütünleşme, toplumsal liderlik, toplumsal sorumluluk gibi birtakım özellikleri kazandırmada THU dersinin önemi ve gerekliliği konusunda öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırma sürecinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının genel olarak THU dersine yönelik düşünceleri nelerdir?
2. THU dersi Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına toplumla bütünleşme, toplumsal liderlik, toplumsal sorumluluk gibi birtakım özellikleri kazandırmada nasıl bir katkı sağlamıştır?
3. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları THU dersinde kazandırılması öngörülen toplumsal sorumluluk bilincini nasıl devam ettirmektedirler?
4. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları THU dersinde kazandırılması gereken toplumsal bilincin devamlılığı konusunda ne gibi öneriler geliştirmişlerdir?

YÖNTEM

Çalışma Grubu ve Örneklem

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışmanın araştırma grubunu Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan Sosyal Bilgiler öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmada iki farklı üniversite seçimine gidilmesinin temel nedeni ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin daha bölgesel bir yapıda olması ve öğrenci profilinin genelde bu il etrafından gelen öğrencilerden oluşması buna karşın Marmara Üniversitesi'nin ülke geneline hitap etmesi ve Türkiye genelindeki tüm öğrencilerin ilgisini çekerek bünyesinde barındırmasıdır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 112). Bu çalışmanın örneklem seçiminde katılımcıların THU dersini almış olmaları ölçütü kullanılmıştır. Bu ölçüt kullanılarak Sosyal Bilgiler eğitimi alanında 3. ve 4. sınıf lisans eğitimi devam etmekte olan Marmara Üniversitesi'nden 4 kız ve 4 erkek ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nden 4 kız ve 4 erkek öğrenci olmak üzere toplam 16 öğrenciyle görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin yaşları ise 21 ve 24 arasında değişkenlik göstermektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirme sürecinde kapsam geçerliliği sağlamak amacıyla ilgili literatürden yararlanılmıştır. Görüşmelerde önceden belirlenmiş açık uçlu soruların yanı sıra katılımcıların araştırma sorularına verdikleri cevaplar doğrultusunda görüşmeleri derinleştirmek amacıyla sonda sorulardan da yararlanılmıştır. Formda yer alan THU dersinde ne tür uygulamalar yaptınız? Bu ders kapsamında yaptığınız faaliyetler size nasıl bir katkı sağladı? Şeklindeki açık uçlu sorulara ek olarak, ‘Bu ders sana bilmediğin ne kattı?’ ‘Neler öğrendin? Diğer derslerden farkı ne oldu?’ gibi sonda sorularda katılımcılara yöneltilmiştir. Açık uçlu sorularla birlikte kullanılan bu yöntemde görüşmeci yanlılığını azaltmak amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra hazırlanan sonda sorular elde edilen verilerin karşılaştırılmasını ve analizini daha nesnel kılmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için de araştırma yapılan konuya ilişkin olarak bu dersi veren öğretim elemanları ile de görüşme yapılmıştır. Araştırmada genel olarak katılımcılar arasında gönüllülük esası dikkate alınmıştır. Ayrıca görüşmelerde katılımcıların kimliklerinin de saklı tutulacağı vurgulanmıştır. Görüşmeler araştırmacıların birisi tarafından yapılmış ve sorulara verilen cevaplar görüşme anında ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Öğrencilerle bireysel olarak yapılan görüşmelerde görüşmenin yapılacağı yer dışında herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Görüşmenin yapılacağı yer, okulun koşullarına göre öğrencinin isteği ve mevcut durum doğrultusunda belirlenmiştir. Öğrencilerle Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde yapılan görüşmeler, araştırmacılarından birisinin odasında, Marmara Üniversitesi’nde yapılan görüşmeler ise kütüphane, bekleme salonu, araştırma görevlilerinin odası, kafeterya gibi okulun mevcut diğer bölümlerinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme yerinin sessiz olmasına ve ortamda sadece görüşülen öğrencinin bulunmasına dikkat edilmiştir. Özellikle Marmara Üniversitesi’nde yapılan görüşmelerde belirli bir mekânın bulunmaması nedeniyle zaman zaman gürültü olması ve ortamda başka öğrencilerinde bulunması gibi sıkıntılar yaşanmıştır. Buna rağmen her bir öğrenciyle bire bir görüşmeler yapılmış ve görüşme formunda bulunan tüm sorular sorulmuştur. Görüşmeler yaklaşık 25 ile 30 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel araştırma veri analiz yöntemi olan betimsel analiz kullanılmıştır. Görüşmeler katılımcıların da izniyle ses kayıt cihazına kaydedilen ses kayıtları bilgisayarda transkript edilmiştir. Katılımcıların

görüşlerine bütüncül bir bakış açısı kazandırmak amacıyla her bir görüşme metni baştan sona kadar okunarak metinlerin sistematik kodlaması yapılmıştır. Çalışmada yapılan kodlamanın ardından katılımcıların görüşleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmek amacıyla görüşme metinleri arasında karşılaştırmalar yapılmış, benzer ve farklı kodlar bir araya getirilerek araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kategoriler oluşturulmuştur. Üç araştırmacı tarafından oluşturulan kategoriler karşılaştırılarak birbirine benzeyen, yakın olan ve birbirine benzemeyen kategoriler tasniflenmiş ve çalışmaya temel teşkil edecek kategorilere son şekli verilmiştir. Araştırmada katılımcıların görüşlerini betimlemek ve çalışmanın doğruluk ve inandırıcılığını sağlamak içinse, görüşme yapılan kişilerin görüşleri herhangi bir yoruma tabi tutulmaksızın olduğu gibi aktarılmıştır. Ayrıca araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların isimleri kullanılmamıştır. Bu nedenle katılımcı öğretmen adaylarından Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencileri S1, S2, S3,... S8 Marmara Üniversitesi öğrencileri ise M1, M2, M3,... M8 kodlarıyla isimlendirilmiştir.

BULGULAR

Öğretmen Adaylarının Toplum Hizmet Uygulamaları Dersine Yönelik Genel Görüşleri

Genel bir bakış olarak gençlerin, onların ebeveynlerinin ve etraflarındaki diğer yetişkinlerin normatif topluma ve yapılan faaliyetlere karşı olumlu tutum geliştirmeleri beklenmektedir. Bu çalışmada da öğrencilerin THU'ya yönelik genel tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanan sorulara geçmeden önce öğrencilere ‘Şu anda herhangi bir sivil toplum örgütünde, kuruluşunda çalışıyor musunuz ya da üyeliğin var mı?’ sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar incelendiğinde ortaya çıkan en önemli ayrıntı Marmara Üniversitesi öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarına olan üyeliklerinin Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerine göre sayı bakımından daha fazla olmasıdır. Bununla birlikte öğrenciler, aktif olarak söz konusu kuruluşların faaliyetlerinde bulunmadıklarını da ifade etmişlerdir. Marmara Üniversitesi’nden iki öğrenci bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Greenpeace üyeliğim var. Faaliyetlerine yoğunluktan dolayı katılmıyorum. Sadece maddi olarak desteğim oluyor (M1).”

“LÖSEV’e üyeyim aslında ama henüz bir katkı olmadı. Uygulamalı bir şey yapamadım. Ama bu kuruluşa gönüllü olarak üyeyim (M6).”

Öğrencilerin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları belirlendikten sonra çalışmada THU dersine yönelik öğretmen adaylarının genel görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla onlara ‘THU dersiyile ilgili olarak düşünceleriniz neler? Size göre THU nasıl bir ders?’ soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara genel olarak hem Marmara hem de Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencileri olumlu yönde görüş bildirmişlerdir. Çalışmada yalnızca iki katılımcı ders hakkında olumsuz görüş belirtmiştir. Diğer 14 öğretmen adayı genel olarak THU’nun önemli, farkındalık yaratmada etkili, toplumu bilinçlendirme rolünün baskın, öğrencileri aktif kılan, toplumsal hayata hazırlayan, sosyalleşmeyi hızlandıran, grup çalışmalarını teşvik eden, faydalı ve zevkli bir ders olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerden bazılarının bu konudaki görüşleri şöyledir:

“THU bence bu zamana kadar gördüğüm en güzel en yararlı derslerden biriydi. Tek dönemle sınırlandırılmayıp her dönem verilmesi gereken bir ders olmalıydı. Çünkü bu dersin gerçekten çok önemli olduğunu, bizi toplumsal hayata hazırladığını ve farkındalık yarattığını düşünüyorum. Biz bu ders kapsamında daha önce sadece adını duyduğumuz birçok etkinliğe katıldık. Küçükte olsa bu ders sayesinde topluma katkı sağladığımızı düşünüyorum (S1).”

“THU açıkçası insanları bilinçlendirmek açısından çok önemli bir ders. Normal bir zamanda aklımıza hiç gelmeyen aktivitelerin o proje sayesinde aklımıza gelmesi ve gerçekleştirme yolunda adım atmamız hem bizim bu üniversitedeki hem de gelecekteki hayatımız açısından oldukça önemli olabilir (S4).”

“THU dersi aslında yararlı bir dersti. İnsanları daha doğrusu toplumu hayata hazırlayan bir ders olarak gördüğüm için bence faydalı. Ayrıca faaliyetlerimizi grupla gerçekleştirdiğimiz için bir arada çalışmanın da önemini ve güzelliğini kavradık. Genel olarak tam anlamıyla yerine amacına ulaşıyor mu o biraz ayrı konu. Üniversiteden üniversiteye değişir (M3)”

“THU gerçekten öğrencileri aktif kılan bir ders. Biz 3. sınıfta bu uygulamayı yapmıştık. Şehitler derneğine gittik ve şehit ailelerine destek olduk. Bence Sosyal Bilgiler dersi açısından olması gereken bir ders. Sosyal Bilgiler öğrencileri diğer bölüm öğrencilerinden daha aktif olmalıdır. THU’yu da bize bu fırsatı vermesi açısından önemli görüyorum (M8).”

Ders hakkında olumsuz görüş bildirerek THU’nun göstermelik bir ders olduğunu ileri süren katılımcı ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Genel olarak göstermelik bir ders diyebilirim. Yani öğrenciye fazla kattığı bir şey yok. Mesela biz sadece formalite icabı bir şeyler

yaptık yine birazda eğlendik ama tam olarak bizim ortaya koyduğumuz bir şey olmadı. Hazır olan bir faaliyete gittik dâhil olduk. Mesela Kızılay'ın aracı vardı meydana oraya gittik hemen üzerimize bir ceket giyip hazır olan bir duruma dâhil olduk. Kendimiz bir proje geliştirmedik (S5).”

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Öğretmen Adaylarına Sağladığı Katkılar

Toplumsal hayata katkıda bulunurken gözetilmesi gereken temel ilke, demokratik tutum ve katılımcılığı benimsetmek olmalıdır. THU dersi de bu bağlamda öğrencilerin önemli deneyimler yaşamalarına olanak sağlamaktadır. Bu bölümde THU'nun sağladığı katkıları ortaya çıkarmak amacıyla öğrencilere ‘THU dersinde neler yaptınız? Bu ders kapsamında yaptığınız faaliyetler size nasıl bir katkı sağladı?’ Soruları yöneltilmiştir. Bu konuda görüş bildiren öğretmen adaylarının dördü ders döneminde yapılan faaliyetlerin kendilerini ekstra faaliyetler yapmaya yönelttiğini söylemişlerdir. Diğer katılımcılar ise insanlara fayda sağlamanın önemini bilincine vardıklarını, eleştirel bakma, vicdanen rahatlatma hissi, empati ve iletişim kurma yetisini geliştirme, özgüvenlerini sağlama, grup çalışmalarının önemli olduğunun bilincine varma, girişimcilik özelliğini artırma, sorumluluk bilincini geliştirme ve topluma karşı daha duyarlı olma ve sosyal katılımı teşvik etmede THU'nun katkı sağladığını dile getirmişlerdir. Bu konuda öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir:

“Dersin hepimize bir şeyler kazandırdığına inanıyorum. Mesela zararlı alışkanlıklarla ilgili broşür dağıtırken grupça faydalı olduğumuzu hissettik. İnsanlara faydalı olduğumuzu görmek bizi gerçekten çok mutlu etti ve zaman buldukça insanları bilinçlendirme yolunda benzeri faaliyetler yapmamızı sağladı (S2).”

“Ben aslında çekingen bir insanımdır. Derste yaptığımız faaliyet kendimi daha iyi ifade edebilme olanağı sağladı. Biz mesela kan bağışına teşvik için broşür dağıtmıştık. İnsanların arasına karışıp onlara bilgi verebiliyor olmak özgüvenimi yerine getirdi diyebilirim. (S6)”

“Yani bana bir şeyler kattı. Bu ders sayesinde Yeşilay'a üye oldum ve Yeşilay'ı tanıdım. Ayrıca ders kapsamında Darülacezeye gittik ve orada yaşlı insanlarla bir arada bulduk. Empati kurma fırsatımız oldu. Bunlar özellikle sosyalleşmeme olumlu yönde katkı sağladı (M2).”

“Zaten hemen TEGEV'e üye oldum. Ayrıca biz bu derste uzakta bir yerde yani Ardahan ve İzmir'de birer okul seçmiştik. Onlar için kitap toplayıp seçtiğimiz bu iki okulda kütüphane kurduk. İyi bir

uygulamaydı, vicdanen rahatladık ayrıca başkalarına fayda sağladığımızı görmek bizi çok mutlu etti. Bundan sonrada bu tür sorumluluklar alarak insanlara faydalı olmak isterim (M4)."

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Toplumsal Sorumluluk Bilincinin Devamlılığını Sağlamadaki Etkisi

THU aracılığıyla ders dönemi boyunca yürütülen faaliyetler yalnızca eğitim sürecinde değil, eğitim sonrasında da öğrencileri benzeri projeler yapmaya itmeli ve bu tür çalışmalarda devamlılık sağlanmalıdır. Araştırmada öğrencilerin THU dersinin toplumsal sorumluluk bilincinin devamlılığına olan etkisine yönelik görüşlerini ortaya çıkarabilmek için onlara 'THU dersi sonrasında bu dersin anlamına uygun hangi faaliyetlerde bulundunuz? Bu ders sizi benzer faaliyetler yapma konusunda nasıl teşvik etti?' soruları yöneltmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda katılımcıların 10'u ders dönemi sonrasında da benzeri faaliyetlerde bulduklarını ve bu konuda istekli olduklarını dile getirirken diğer altı katılımcı ise genel olarak derslerin yoğunluğu, dersane süreci, KPSS, ALES gibi sınavlar, günlük kaygılar, bireysel olarak katılımda bulunmama isteği, ders hocalarının tutumu gibi bahaneleri öne sürerek devamlılık sağlama konusundaki sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerden bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"İyi bir şey yaptığımız zaman ister istemez devamını getirmek istiyorsunuz. Çünkü biz gerçekten de iyi bir şey yaptığımızı düşünüyoruz. THU'yu duyduğumuzda bile biz bunun bir ders zorunluluğu olmaması için elimizden geleni yaptık. Gönüllü olmaya çalıştık. Yaptığımız şeylerden zevk almaya çalıştık. Bence etkisi de oldu. Yani şuan yapabileceğim bir faaliyet duysam yine gider yaparım ve yardım ederim (S3)"

"THU dersi bizim toplumsal hayatla bütünleşme konusunda önemli bir adım atmamızı sağladı ancak ben kendi açımdan gereği gibi yapamıyorum. Beni engelleyen şeylerde dönemimizin yoğun olması. O yüzden hani vakit bulamama sıkıntısı da var. Bir de planlı bir şey olması gerektiği için birçok insan bana uyuyor ama diğer arkadaşlarıma uymayabilir. Ama şuan hani öyle bir plan yapmadık. Tek başımıza da gidince pek faydası olmaz (S7)."

"Derste yaptığım faaliyetleri ders esnasında tüm hayatıma yayabilirim diye düşünmüştüm. Hatta LÖSEV'e üye olmuşum. Fakat 4. sınıfa geldiğimde hiç de düşündüğüm gibi olmadı. Maalesef KPSS bizim sosyal etkinlikler yapmamıza engel oluyor. Belki 24 saat ders çalışmıyorum ama başka şeylerle de uğraştığımda vicdanen rahatsızlık duyuyorum (M6)."

“Darülacezede tanıştığım insanları daha sonra yani ders bitiminde bile ziyaret etmeye devam ettim (M7).”

Toplumsal Bilincin Devamlılığı Konusunda Geliştirilen Öneriler

Çalışmanın son bölümünde katılımcılar THU'nun toplumsal bilincin devamlılığını sağlama konusunda çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda katılımcılara, THU dersinde yaptığın faaliyetlerin benzerlerini yaşam boyu devam ettirebilmek için neler önerebilirsiniz? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların birçoğu birbirinden farklı önerilerde bulunurken, bir kısmı da benzer öneriler geliştirmişlerdir. Katılımcılar THU kapsamında ya da normal zamanda yapılan topluma fayda sağlayan faaliyetlerin sınıfta paylaşılmasını, örnek olunmasını, THU'nun zorunluluk olarak değil de insani bir sorumluluk olarak görülmesini, haftalık programın içerisine yerleştirilmesini, seçmeli bir ders olarak bütün dönemlerde olması gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra katılımcılar toplumsal bilinç sağlamada sempozyum ve paneller düzenlenmesini önererek sadece yüksek öğretim kurumlarında değil ilkökul sıralarından itibaren öğrencilere bu ders verilerek küçük yaşlardan itibaren bu bilincin kazandırılması gereğinin altını çizmişlerdir. Öğrencilerin geliştirdikleri önerilerden bazıları şöyledir:

“THU bence sadece bir ders olarak görülmemelidir. Bir vatandaş olarak bir birey olarak diğer insanların farkında olmamız gerekir. Sadece ders uygulaması olarak değil THU'yu insani bir sorumluluk olarak görmeliyiz ve yaşam boyu devam ettirmeliyiz (S2).”

“En azından sadece üniversite bazında değil de atandığım zaman okul bazında da bu tip faaliyetlerin yapılmasını isterim. Çünkü küçük yaşta çocukları bu anlamda yetiştirdiğiniz zaman büyüyünce o alışkanlığı kazanması da daha kolay olur. Hani üniversiteye gelmiş bir kişinin belli oturmuş kişiliği ve alışkanlıkları vardır. Onu çok fazla değiştirme şansız olmaz. Bu yüzden küçük yaşta çocuğa gösterip bir şeyler yaşattığımız zaman o anlamda daha fazla katkı sağlar. Bu yüzden ilkökul sıralarından itibaren öğrencilere bu ders verilerek küçük yaşlardan itibaren bu bilinç kazandırılmalıdır (S8).”

“Bir kere kesinlikle ön yargılı olmamak ve tembellik yapmamak gereklidir. Kesinlikle çok fazla manevi getirisi oluyor ve insanın bakış açısı genişliyor. Bizler öğretmen olacağımız için de öğrencilere farklı açılardan bakmayı öğretmemiz lazım. O yüzden böyle sosyal konulara eğilimlerin yüksek olmasını bir bakıma biz sağlayacağız. Tabi bu sadece teorik bilgi olarak anlatılmamalı, uygulamaya önem vermeli ve bunların insani bir sorumluluk olduğunu onlara benimsetmeliyiz (M5).”

“Bence öğrencilerin bu konudaki deneyimlerini birbirlerine anlatması fayda sağlar. Ayrıca THU’nun tek ders dönemi için değil de tüm ders dönemlerine yayılması bana göre yararlı olur (M3).”

SONUÇ ve TARTIŞMA

Geçmişte varlığını sürdüren kimi toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlar günümüzde yerini sivil toplum kuruluşları olarak kendisini gösteren ve toplumsal sorunlara hızlı ve uzun vadeli çözüm bulma yolunda çaba harcayan bireylerin oluşturduğu topluluklara bırakmıştır. Sivil toplum kuruluşları genel olarak, ticari niteliği bulunmayan, devlete ait olmayan, insanı değiştirmeye yönelik, kar amaçsız kuruluşlardır. THU yolu ile de sivil toplum kuruluşları ve eğitim camiası karşılıklı olarak birbirini beslemektedir (Drucker, 1996; Cress 2005). Bu kuruluşlar, kamuoyu oluşumunda ve bilinçlendirilmesinde, tartışmaların bir takım platformlara taşınmasında önemli görevler üstlenmektedir. Sivil toplum kuruluşlarından haberdar, katılımcılığın önemini kavramış, bir yandan mesleğini yaparken aynı zamanda da bir “gönüllü” olarak toplumsal sorunlar ile ilgilenen öğretmenler yetiştirmek THU’nun amacı olmalıdır (Çuhadar, 2008). Bu araştırmanın sonunda da görüşme yapılan Marmara Üniversitesi’ndeki 8 öğrenciden 6’sının TEMA, TEGEV, LÖSEV, GREENPEACE gibi bazı sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerinin bulunduğu buna karşın Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinin ise 8 öğrenciden yalnızca 2’sinin üyeliğinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Marmara Üniversitesi öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarına karşı daha duyarlı olduğu izlenimini verse de çalışmada bu üyeliklerin sadece kâğıt üzerinde olduğu ve öğrencilerin yapılan faaliyetlere katılımlarının olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum THU’nun en önemli amaçlarından biri olan öğretmen adaylarının toplumsal sorunların çözümünde bir paydaş olması hedefine bu iki üniversite özelinde tam olarak ulaşamadığının bir göstergesidir. THU bir dönem öğrencinin vaktini harcadığı ve sonuçta notunu aldığı hafızasında güzel hatıralar bırakan bir ders olarak kalmış ve uzun vadede öğrencide oluşması beklenen sosyal katılım boyutunda yetersiz kalmıştır. Araştırmada katılımcıların THU dersinin önemli bir ders olduğu bilincine sahip olmalarına rağmen günlük kaygıları, organize olma konusunda yaşanan sıkıntıları, KPSS, ALES gibi sınavların yarattığı kaygıları ve ders yoğunluğunu öne sürerek derste yaptıkları faaliyetleri hayata gereği gibi taşıyamadıklarını ve devam ettirmekte sıkıntı çektikleri tespit edilmiştir. Sezgin ve Duran’ın (2011) çalışmalarında da benzer şekilde katılımcılar sınavların, onların çevreyle iletişimlerini, sosyal ilişkilerini, sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlere

katılımlarına olumsuz yansıdığı ifade edilmiştir. Buna karşın Barbee, Scherer ve Combs (2003) ise çalışmalarında öğrencilerin THU deneyimlerinin onların kaygı düzeylerinin azalmasına katkı sağladığını belirtmişlerdir. Tomkovick ve arkadaşları da (2008), geçmişte THU dersinde kazanılan gönüllük davranışlarının, gelecekteki gönüllülük davranışlarını doğrudan ve olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Diğer yandan Akin ve Özdemir'in (2009) çalışmasında sivil toplum kuruluşlarına üye olan öğretmen adaylarının bu tür kuruluşlara üye olmayan öğretmen adaylarına oranla daha fazla demokratik değerlere sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada ise öğrencilerin her ne kadar sivil toplum kuruluşlarına üyelikleri bulunsun da söz konusu kuruluşların faaliyetlerine aktif olarak katılmadıkları tespit edildiği için katılımcıların demokratik değerlere sahip olduklarını ifade etmek doğru bir tespit olarak görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların THU dersinin olumlu yönlerine değinerek bu dersin önemli, farkındalık yaratmada etkili, toplumu bilinçlendirme rolünün baskın, öğrencileri aktif kılan, toplumsal hayata hazırlayan, katılımcılığı benimseten, sosyalleşmeyi hızlandıran, grup çalışmalarını teşvik eden, sosyal hayatı zenginleştiren, özgüven sağlayan, liderlik özelliklerini geliştiren, faydalı ve zevkli bir ders olduğu yönünde genel bir görüşe sahip oldukları belirlenmiştir. Çalışmayla benzer sonuçlara ulaşan Markus, Howard ve King de (1993) yapmış olduğu çalışma verilerinde öğrencilerin kişisel değerleri ve yönelimleri bağlamında toplum hizmetlerine katılımın bireyin sosyal yaşantısına olan önemli etkileri olduğunu vurgulamışlardır. Yine Johnson ve Bozeman da (1998), THU kapsamında uygulanan etkinliklerin öğrencilerin sosyal sorumluluk bilincini geliştirdiğini savunarak bu çalışmada da ulaşılan THU'nun bir başka olumlu katkısını vurgulamışlardır. Elma ve arkadaşlarının (2010) ve Kesten (2012) çalışmalarında ise bu çalışmada ulaşılan sonuçlarla benzer olarak THU'nun insan ilişkileri, eğitsel ve mesleki yaşama katkı, liderlik, özgüven, farklı bakış açıları kazanma ve empati gibi konularda öğretmen adaylarının bireysel gelişimlerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Anderson ve Sungur (1999) ise hizmet ederek öğrenme sürecinde tıpkı görüş bildiren öğretmen adayları gibi THU'yu aktif-öğrenme deneyimi sağlaması açısından önemli bulmuşlardır. Bu konuda yapılan araştırmaların birçoğunda da (Gökçe, 2011; Çoban ve ark., 2010; Tanrıseven, Üredi, ve Yanpar Yelken 2010; Gürol ve Özercan, 2010; Simons ve Clearly, 2006; Astin ve Sax, 1998; Tucker, McCarthy, Hoxmeier ve Lenk, 1998; Morgan ve Streb, 2001; Banerjee ve Hausafus, 2007) THU'nun olumlu yönde öğrencilere katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada öğretmen adaylarından bazıları da THU dersinde yapılan grup faaliyetlerini bireysel olarak yapmada çekinceler yaşadıklarını belirterek dersin seçmeli bir ders olarak verilmesinin kazandırılmak istenen toplumsal bilincin kalıcılığını sağlamada önemli bir etken olacağına altını çizmiştir. Bunun yanı sıra yapılan etkinliklerin örnek teşkil etmesi açısından sempozyum ve paneller düzenlenerek daha geniş bir kitleye ulaşılmasının gerekliliği de katılımcılar tarafından ayrıca vurgulanmıştır. Katılımcılardan bazıları da sadece yükseköğretim kurumlarında değil ilkökul sıralarından itibaren öğrencilere THU'nun bir ders olarak verilmesinin gerekliliğini belirterek, küçük yaşlardan itibaren bu bilincin kazandırılmasının önemli olduğunun altını çizmişlerdir. Ayvacı ve Akyıldız'ın (2009) çalışmalarında da bu çalışmada ulaşılan sonucu destekler nitelikte öğrencilerde sosyal bilincin temellerinin erken yaşlarda atılması için THU'nun bilişsel süreçler göz önünde bulundurularak hazırlanan etkinlikler çerçevesinde düzenli olarak ve ilkökul sıralarında başlanarak uygulamaya konulması gerektiğini vurgulamıştır.

Genel olarak araştırmadan elde edilen sonuçlara bağlı olarak, THU dersinin özellikle öğretmen eğitimi, toplumsal sorunların çözümü ve toplumsal bilinç kazandırma açısından oldukça önemli bir ders olduğu söylenebilir. Ancak toplumsal bilinç kazandırırken hedeflenen kazanımların elde edilebilmesi için THU dersinin gönüllülük esasına bağlı olması ve iyi organize edilmesi gereklidir. Ayrıca öğrencilerin sivil toplum kuruluşlarına katılımları teşvik edilmeli ve aktif olarak etkinliklerde yer almaları için onlara yeterli derecede zaman dilimi verilmelidir. Bunun yanı sıra THU'nun uzun süreli etkilerini ve devamlılığını ortaya çıkaracak araştırmaların yapılması THU dersinin verimliliğini arttırmaya ve toplumsal bilinç kazandırmadaki etkililiğine yönelik çıkarımlar yapılmasında kolaylık sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Akın, U. ve Özdemir, M., 2009. Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: eğitim bilimleri fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 183-198.
- Akyıldız, S ve Ayvacı, H. Ş., 2009. Topluma hizmet uygulamaları dersinin bireye ve topluma kazandırdıkları ve toplumun beklentileri. *Milli Eğitim*, S. 184, 102-117.

- Anderson, C. S. and Witmer, J. T., 1994. *How to establish a high school service learning program*, Association for Supervision and Curriculum Development: Virginia.
- Anderson, J. E. and Sungur, E. A., 1999. Community service statistics projects. *The American Statistician*, 53(2), 132-136.
- Astin, A.W. and Sax, L.J., 1998. How undergraduates are affected by service participation, *Journal Of College Student Development*, 39(3), 251-262.
- Balay, R., 2004. Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(7), 61-82.
- Banerjee, M. and Hausafus, O.C., 2007. Faculty use of service-learning: perceptions, motivations, and impediments for the human sciences, *Michigan Journal of Community Service Learning*, 14(1), 32-45.
- Barbee, P.W., Scherer, D. and Combs, D.C., 2003. Prepracticum service-learning: examining the relationship with counselor self- efficacy and anxiety. *Counselor Education and Supervision*, Vol: 43, 108-119.
- Cress, M. C., 2005. "What is service learning", *learning through serving: a student guidebook for service -learning accros the disciplines*, Virginia: Styluss Publishing.
- Çelikkaya, H., 1999, Öğretmenlik mesleğine giriş, Bursa: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y., 2005. Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 207-237.
- Çoban, B. Kaşkaya, A. ve Ağırbaş, Ö., 2010. *Sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin tutumlarının diğer bölümler ile karşılaştırılması (Erzincan üniversitesi örneği)*. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 484-488.
- Çuhadar, A., 2008. *Topluma hizmet uygulamaları dersi aracılığı ile yurttaş-öğretmen yaratmak*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu.
- Dewey, J., 2008. *Okul ve toplum*, (H. A. Başman, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.

- Drucker, P. F., 1996. *Yeni gerçekler*, (B. Karanakçı, Çev.). Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Elma, C., Kesten, A., Kıroğlu, K., Uzun Mercan, E., Dicle, A. N. ve Palavan, Ö., 2010. Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(2), 231-252.
- Fidan, N., 2012. *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gökçe, N., 2011. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 176-194.
- Gürol, A. ve Özercan, M. G., 2010. *Topluma hizmet uygulamaları dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerin belirlenmesi*. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 539-544.
- Johnson, S. D. and Bozeman, M., 1998. Service learning and the development of social responsibility. *The Annual Convention of the Central States Communication Association*, 1-17.
- Kesten, A., 2012. Öğretmen adaylarının ve öğretim elemanlarının bakış açısıyla topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2125-2148.
- Küçüköğlü, A., 2012. Öğretmen eğitiminde topluma hizmet uygulamaları deneyimsel bir öğrenme yaklaşımı, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 214-226.
- Küçüköğlü, A. ve Coşkun, Z. S., 2012. Yeni bir çoklu pedagojik yaklaşım: topluma hizmet uygulamaları. *Milli Eğitim*, S.194, 92-107.
- Markus, B. G., Howard, J. P. F and King, D. C., 1993. Notes: integrating community service and classroom instruction enhances learning: results from an experiment. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 15(4), 410-419.
- Morgan, W. and Streb, M., 2001. Building citizenship: how student voice in service-learning develops civic values. *Social Science Quarterly*, 32(1), 154-169.
- Musolf, G. R., 2001. John dewey's social psychology and neo pragmatism theoretical foundations of human agency and social reconstruction. *The Social Science Journal*, Vol:38, 277-295.

- Özdemir, S.M. ve Tokcan, H., 2010. Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, S:30, 41-61.
- Özden, Y., 2002. *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Sezgin, F. ve Duran, E., 2011. Kamu personeli seçme sınavı'nın (KPSS) öğretmen adaylarının akademik ve sosyal yaşantılarına yansımaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 9-22.
- Simons, L. ve Clearly B., 2006. The influence of service learning on students' personal and social development. *College Teaching*, 54(4), 307-318.
- Sönmez, Ö. F., Avaroğlu, M., Karatekin, K., Merey, Z., Kuş, Z., Kaymakçı, S., Öztürk, T., Uygun, K. ve Çiftçi, B., 2009. *Topluma hizmet uygulamaları*. B. Aksoy, T. Çetin ve Ö. F. Sönmez (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Tanrıseven, I., Üredi, L. ve Yanpar Yelken, T., 2010. *Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin kazanımları, karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri*. 1.Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Balıkesir.
- Tomkovick, C., S. W. Lester, L. Flunker, T. A. Wells., 2008. Linking collegiate service- learning to future volunteerism, implications for nonprofit organizations. *Nonprofit Management and Leadership*, 19(1), 3-26.
- Tucker, M. L., McCarthy, A. M., Hoxmeier, J. A. and Lenk, M. M., 1998. Community service learning increases communication skills across the business curriculum. *Business Communication Quarterly*, 61(2), 88-99.
- Uğurlu, Z. ve Kırıl, E., 2012. Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin işleyiş süreci ve kazanımlarına ilişkin görüşleri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 59-93.
- Wade, R. C., 1997. Service-learning in preservice teacher education. R. C. Wade (Ed.), *Community Service-Learning: A Guide to Including Service in the Public School Curriculum*. NY: State University of New York Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., 2008. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, K., 2011. Eğitim fakólterinin sosyal sorumluluğu ve topluma hizmet uygulamaları dersi: nitel bir araştırma. *Kuramsal Eđitimbilim*, 4(2), 86-108.

YÖK (2006). *Eğitim fakólterinde uygulanacak yeni programlar hakkında açıklama* – Programlar ve Ders İçerikleri. 15.03.2013 tarihinde http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/yeni_programlar_ve_icerik.htm adresinden alınmıştır.

Başvuru: 15.05.2014

Yayına Kabul: 10.07.2014